

بررسی نقش خانواده در تربیت دینی کودکان

زهرا راسخ

دانشجوی کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان شیراز، شیراز، ایران.

zrasekh1999@gmail.com

چکیده

هدف از این پژوهش، یافتن نقطه‌ی شروع تربیت دینی کودکان، بررسی نقش خانواده و عوامل موثر بر آن، چه قبل از تولد و چه بعد از تولد می‌باشد. روش: این پژوهش به روش کتابخانه‌ای (سندی) انجام گرفته است و اطلاعات آن از مطالعه‌ی منابع موجود در کتابخانه‌های معتبر و جست و جوی مقالات در سایت‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی مربوط به موضوع فراهم گردیده است.

یافته‌ها: تربیت دینی باید از ابتدای دوران زندگی هر فرد و حتی قبل از آن، با توجه به سبک زندگی و انتخاب شریک زندگی توسط والدین، شروع شود. خانواده یکی از عوامل مهم در تربیت کودکان، به خصوص تربیت دینی می‌باشد. زیرا هر فرد از ابتدای زندگی خود تا پایان عمر، به نحوی در تعامل و ارتباط با خانواده است. بنابراین شناخت نقش خانواده و عوامل موثر بر آن در تربیت دینی کودکان بسیار مهم می‌باشد.

واژگان کلیدی: تربیت دینی، خانواده، کودک

مقدمه

تربیت یکی از مشکل‌ترین وظایف والدین امروزی است. به خصوص آن‌هایی که معتقد به دین و باورهای دینی هستند. چرا که یافتن عوامل موثر بر تربیت دینی، کار بسیار دشواری است و این مورد در سایه‌ی ورود اندیشه‌های تربیتی غرب، مورد غفلت قرار گرفته است.

یکی از موضوعات مهمی که در روانشناسی علمی به عنوان پدیده‌ای تأثیرگذار بر شناخت‌ها و نگرش‌ها، هیجانات، عواطف و رفتار و عملکرد انسان‌ها همواره مورد توجه روانشناسان قرار گرفته، دین است (سالاری فر، آذربایجانی و رحیمی نژاد، ۱۳۸۴). رسیدن به تربیت دینی بدون توجه به دوران آغازین زندگی هر فرد و محیطی که در آن رشد و نمو یافته است، غیرممکن است. چرا که آموخته‌های دوران کودکی چون نقشی بر سنگ معرفی شده است که در روح و روان فرد نقش می‌بندد، پدران و مادران برای فرزندان سمبل و نمونه هستند. الگوهای تفکر و اندیشه، احساسات، عواطف و ارزش‌ها، اعتقادات و باورهای دینی و مذهبی ما غالباً در خانواده پایه ریزی شده است (انصاریان، ۱۳۸۰). امام علی (ع) می‌فرماید: «کوچک‌تر باید از بزرگ‌تر الگو بگیرد و بزرگ‌تر باید به کوچک‌تر، مهربانی کند» (سید رضی، ۱۳۹۱). والدین و دیگر اعضای خانواده، اولین الگوهای کودک می‌باشند (پیروزر و حسینی محمد آباد، ۱۳۹۵).

اگر والدین فرزندان خود را هدیه‌ی خداوند به ایشان و امانت‌الهی در دست خود بدانند، باید آن‌ها را به بهترین گونه، تربیت کنند و معتقد باشند سختی‌هایی که برای تولد و رشد و تربیت او متوجه ایشان می‌شود، همه را خداوند مهربان پاداش می‌دهد و سهمی از کارهای نیک فرزندان برای والدین است (پیروزر و حسینی محمد آباد، ۱۳۹۵). در راستای همین نگاه است

که قرآن کریم به والدین سفارش می کند، که افراد خانواده ی خود را به نماز و اطاعت الهی امر کنند و خود نیز در عمل کردن به آن پیشقدم باشند (طه/۱۳۲) و خود و خانواده ی خود را از آتش جهنم، محافظت کنند (تحریم/۶).

تربیت دینی

دین در تبلور شخصیت افراد و اخلاق و رفتار فردی و اجتماعی ایشان تأثیرات عمیق و گسترده ای دارد؛ این نوع کارکرد دین یا تأثیرات دینداری، فقط مخصوص دین اسلام نیست؛ زیرا به گزارش دانشمندان علوم اجتماعی، دین به هر گونه که باشد، هیچ جامعه ای را نمی توان پیدا کرد که در آن نقش مهمی نداشته باشد. دین نه تنها به جهان معنا می بخشد، بلکه الگویی برای جهان به گونه ای رمزی فراهم می سازد؛ یعنی طرحی از آنچه جهان باید باشد به دست می دهد؛ برای همین است که دین می تواند، راهنمایی برای رفتار بشر از روابط خانوادگی تا ایدئولوژی های گروه های اجتماعی و حاکم را فراهم سازد و این کار را نیز غالباً انجام می دهد (فضل الهی قمشی و ملکی توانا، ۱۳۹۴).

با توجه به این که لازمه ی تحقق دین در جامعه، حضور عنصر دین در همه عرصه های فردی و اجتماعی است، همین امر مفاهیم نو و بدیعی را از پدیده ی دین مطرح می کند (سلیمی، ۱۳۸۸). یکی از این مفاهیم، تربیت دینی می باشد. تربیت دینی را هر نوع بسترسازی که به شکوفایی ابعاد گوناگون وجود انسان پردازد و آن را در جنبه های مثبت بارور سازد، تعریف می کنند. در واقع تربیت دینی به معنای بکارگیری توانایی های آدمی برای نیل به قرب الهی و جهت گیری به سمت اهداف متعالی است (امینی، ۱۳۸۰). هدف تربیت دینی در اسلام، رساندن انسان به کمال و مقام قرب ربوبی و کسب فضایل اخلاقی زیبنده ی انسانی وارسته است (کیان، ۱۳۹۴).

اسلام به تربیت عقلانی نیز سفارش کرده است. اسلام بر خلاف سایر ادیان، که عقل و دین را دو مقوله ی جدا از هم می داند، تربیت دینی و اخلاقی را با تربیت عقلانی قابل جمع می داند. خردورزی یکی از ارزش های بنادین دین اسلام است، از همین روست که پذیرش اصول دین، تحقیق است نه تقلیدی.

یکی از محورهای اساسی تربیت دینی، فطرت مداری است؛ یعنی توجه به داشته ها و محتویاتی که در فطرت انسان است. بر اساس آیه ی کریمه ۳۰ از سوره ی روم، که بر اصل فطرت انسان تاکید می کند، فطرت مداری به عنوان یکی از شاخص های اصلی مبحث انسان شناسی، به مبحث تربیت دینی ورود پیدا می کند. بر این اساس تربیت دینی از صنف جامعه پذیری یا اجتماع پذیری نیست؛ بلکه عبارت است از شکوفا سازی داشته های فطری. لذا در تربیت دینی چنان تصور می رود که پیش از هر نوع آموزش یا پرورشی، نوعی کنش و گرایش به سمت خداوند و توحید در انسان وجود دارد (شریف زاده و همکاران، ۱۳۹۵).

شاخص اصلی تربیت دینی آن است که نیروی انگیزاننده و تعالی بخش حرکت از درون متربی به غلیان درآید و لگام پویش اندیشه ی فرد به دست کسی غیر از خویشتن فرد نباشد و به انگیزه های عمل خود را در خود و به نحو روشن و بارز ملاحظه می کند. او با انگیزه ای روشن، بفهمد که چگونه رفتار کند، چگونه فکر کند و چه ویژگی هایی داشته باشد (باقری، ۱۳۸۶).

خانواده

خانواده متشکل از افراد است و دارای شخصیت مدنی، حقوقی و معنوی است که بر اساس نکاح عقدی که ارتباط یا مشروعیت ارتباط زن و مرد را معین می سازد پدید می آید. به طور کلی خانواده، نهادی اجتماعی است و شالوده حیات اجتماعی محسوب می شود که علاوه بر حفظ بقای نسل و پرورش کودک، وظایف متعدد و پیچیده دیگری از قبیل فعالیت های آموزشی، اقتصادی و اجتماعی کردن فرد را برعهده داشته و به عنوان عامل ارتباط مستقیم فرد با گروه ها، موسسات اجتماعی و سازمان

ها، نقش مهمی دارد. خانواده با توجه به ارتباط با نظام پایگاهی جامعه، پایگاه اجتماعی فرد نیز محسوب شده و در شمار عمومی ترین سازمان های اجتماعی است که بر اساس حداقل، ازدواج بین دو جنس مخالف شکل می گیرد. خانواده معمولاً علاوه بر اشتراک مکانی دارای ابعادی زیستی، اقتصادی، جامعه شناسی، روانی و حقوقی است و عناصر اصلی اجتماع را در خود دارا

خانواده، اولین و مهم ترین محیطی است که کودک در آن پرورش می یابد و عقاید و باورهای خود را از آنجا به دست می آورد. این محیط همواره مورد توجه دین مبین اسلام و بزرگان بوده است. نهاد اولیه تعلیم و تربیت، خانواده است. در اینجاست که ارزش ها چه مستقیم و چه غیرمستقیم از طریق پدر و مادر و سایر افراد بزرگسال خانواده به فرد انتقال می یابد (نیکزاد، ۱۳۸۸). بین تمام نهادهای فرهنگ ساز، آن که بیشترین نقش را در زندگی هر فردی ایفا می کند خانواده است؛ به عبارت دیگر خانواده، نخستین مدرسه و دانشگاه کودک است (فضل الهی قمشی و ملکی توانا، ۱۳۹۴).

کودک:

در میان دوره های مختلف زندگی، دوران کودکی از مهم ترین و تأثیرگذارترین دوره های رشدی محسوب می شود. در این دوره پایه های اساسی شخصیت کودک در تعامل با محیط شکل می گیرد و رفتارهای بعدی او در ارتباط با خانواده، جامعه و گروه های بزرگ تر را شکل می دهد (اعزازی، ۱۳۹۲).

سال های ابتدایی عمر هر فرد، از مهم ترین و موثرترین دوران زندگی او به شمار می رود. زیرا سال های شکل گیری شخصیت انسان است. بیشترین میزان یادگیری در این زمان اتفاق می افتد. در تحقیقاتی که درباره ی « ضرورت آموزش در سال های اولیه» انجام گرفته، آمده است: ۵۰٪ درصد از رشد جسمی کودک، از تولد تا چهار سالگی شکل می گیرد و از چهار تا هشت سالگی، ۲۵٪ تا ۳۰٪ که مجموع آن ها حدود ۷۰٪ تا ۸۰٪ از کل را شامل می شود و بقیه، آموخته هایی است که از این سال تا پایان عمر انجام می گیرد (فرهادیان، ۱۳۹۱).

دین اسلام کودک را ذاتاً خیر و الهی می پندارد، زیرا کودک روح خداوند را در خود داشته و معصوم و مقدس است. اما پیرو قدرت اختیار، ممکن است به گناهان و آلودگی های نفسانی دنیا آلوده شود. به همین علت نیازمند مراقبت و تربیت مناسب است که آلوده به بدی ها و گناهان نشود و ذات الهی او مصون از هرگونه بدی بماند. بنابراین، هرگونه آسیب جسمی، روحی و روانی به کودک ممنوع است، زیرا او ودیعه الهی و حامل روح خداست و باید با او براساس احترام و رعایت شأن انسانی برخورد شود و مورد حمایت همه جانبه در جهت رشد و تعالی قرار گیرد (جمشیدی ها و شعبان، ۱۳۹۹).

عوامل موثر بر تربیت دینی کودکان، در خانواده

بر اساس پژوهش های انجام شده و منابع اسلامی می توان گفت خانواده و به ویژه والدین به عنوان مهم ترین عنصر مؤثر در شکل دهی به شخصیت و تربیت کودک مطرح هستند، که با اتخاذ شیوه های مختلف تربیتی می توانند تأثیرات متفاوتی بر شاکله ی شخصیتی کودک برجای گذارند (شریعتی و صحرائی، ۱۳۹۸).

کودکان ارزش ها را از طریق روابط شان با والدین خود می آموزند و پی ریزی تربیت مبتنی بر رهنمودهای اسلام که بر پایه فطرت و حرکت به سوی فضیلت و کمال است، در محیط خانواده امکان پذیر می باشد؛ زیرا پدر و مادر مناسب ترین افراد برای پرورش نسل جدید می باشند (شریف قریشی، ۱۳۸۲).

عوامل بسیاری همچون نقش وراثت، گزینش همسر، مال و نطفه ی حلال، تفاهم اعتقادی بین والدین و فرزندان، تفکر، ایجاد صمیمیت و رابطه ی محبت آمیز، احساس ارزشمند بودن، معاشرت، انس جنین با معنویت، شیر دادن به کودک با وضو، گفتن

اذان واقعه در گوش نوزاد، همسازی کودک در عبادت، همراه کردن کودکان با خود در محافل مذهبی، ایجاد علاقه به خدا در کودکان، آموزش قرآن و حدیث، انس دادن کودک به حجاب و مقررات دینی، بر تربیت فرزندان در محیط خانواده موثر است.

عوامل پیش از تولد

وراثت: نخستین کسانی که کودک از آن ها شکل می گیرد و بسیاری از روحيات و غرایز او در اثر تماس با آن ها به وجود می آید، والدین هستند. آن ها از آن جهت که بسیاری از ویژگی ها و صفات را از خود و اجدادشان به کودکان منتقل می کنند، عامل وراثت اند و از آن جهت که در تماس همیشگی با فرزند خویش هستند و اعمال و رفتار او را زیر نظر دارند او نیز آن ها را الگوی خویش قرار می دهد، یک عامل محیطی برای تربیت به حساب می آیند (شریعتی و صحرايي، ۱۳۹۸).
گزینش همسر: در تعالیم اسلامی هنگام گزینش همسر بر اصل "کفو" به معنای همتایی و همانندی تأکید شده است، بدین معنا که زن و مرد در افکار و باورها و ویژگی های رشدی تقریباً همتا باشند. همسویی والدین در باورهای مذهبی، افزون بر اینکه سبب گرمی خانواده، به خصوص تحکیم روابط عاطفی خودشان است، در تربیت مطلوب فرزندان نیز مؤثر است. روابط عاطفی مطلوب و دین پسند والدین به هم و فرزندانشان ناشی از خداپاوری در بینش ها، افکار و باورهای آنان است (رضوی دوست و همکاران، ۱۳۹۴).

4

بارز نمودن و شکوفاسازی توانمندی های عاطفی در میان همسران، نه تنها ارتباط میان آن دو را در سطوح مختلف سامان می دهد، بلکه به ارتقا و سالم سازی روابط با دیگران، خدا و نیز جو خانوادگی سالم تر برای دوری از تنش و درگیری و پرورش فطرت و توانمندی های سرشتی فرزندان به سوی خوبی و خیر باشد. به بیان دیگر، پدر و مادر در جایگاه محوری ترین عنصر تعاملات خانوادگی، وقتی التزام اساسی به آموزه ای اخلاقی، ارزشی، دینی و عاطفی در روابط همسری داشته باشند، می توانند الگوی مقبول و ارزنده ای برای انتقال مفاهیم و آموزه های نظام ارزشی جهانی، انسانی دین اسلام به فرزندان خویش باشند و شخصیت و هویت وجودی آنان را پایه ریزی کنند (شریعتی و صحرايي، ۱۳۹۸).
امروزه صاحب نظران علوم تربیت کودکان، زمینه ی تربیت را در همان لحظه ی انعقاد نطفه می دانند؛ اما دین اسلام، شروع تربیت فرزند را از زمان انتخاب همسر می داند. زیرا عوامل مؤثر در تربیت، جدای از فطرت، عوامل ارثی و محیطی هستند. با انتخاب همسر، پرورنده ی عوامل ارثی و بخش مهمی از عوامل محیطی بسته خواهد شد. چون خانواده و اجتماع محیط تربیت را تشکیل می دهند (کميجانی و فریادرس، ۱۳۹۴).

مال و نطفه ی حلال: از نظر اسلام اولین مسئله مورد توجه، رعایت تقوا و ترک محرّمات به وسیله ی پدر و مادر و پرهیز از غذای حرام در زمان به وجود آمدن نطفه، شکل گیری سلول ها و زمان قرار گرفتن آن ها در رحم و مراقبت های غذایی آن دوران است. تغذیه در خلق و خوی فرزند و سرشت او بیشترین تاثیر را می گذارد. اگر لقمه ی ناپاک و حرام در گوشت و خون والدین نفوذ کند و از طریق آمیزش به جنین انتقال یابد، یک موجود مبتلا به ویروس و یک جنین مبتلا به امراض و ناپاکی شکل می گیرد که پالایش، تهذیب و تزکیه ی او پس از تولد بسیار مشکل است (فرزند وحی و حیدرنژاد، ۱۳۹۲).

انس جنین با معنویت: یکی از مهم ترین عواملی که در تشکیل شخصیت فرد نقش دارد، توجه به نخستین مرحله ی رشد است. یعنی زمانی که نطفه در حال شکل گرفتن است (کميجانی و فریادرس، ۱۳۹۴). از دیدگاه روان شناسی، با وجود عدم ارتباط مستقیم دستگاه عصبی جنین با مادر، حالت های هیجانی او از قبیل: خشم، ترس و اضطراب می تواند در واکنش ها و رشد جنین تاثیر بگذارد (سیف و دیگران، ۱۳۹۵).

تمام خصوصیات مادر، در فرزند اثر خوب و بد خود را می گذارد و خوشبختی یا بدبختی کودک را در رحم پی ریزی می کند. بنابراین ضرورت دارد مادران بیشتر مراقب رفتار و کردار خود باشند، تا بتوانند فرزندان صالح و نیکو داشته باشند. در این زمینه از پیامبر اکرم (ص) نیز نقل شده است: سعادت و شقاوت انسان در شکم مادر پایه ریزی می شود (میخبر، ۱۳۹۹).

عوامل بعد از تولد

گفتن اذان و اقامه در گوش نوزاد: روایت شده است که وقتی امام حسن (ع) متولد شد، رسول به اسما بنت عمیس فرمود: ای اسما! فرزندم را بیاور. اسما او را به حضور پیامبر برد. پیامبر نوزاد را در آغوش گرفت و در گوش راست او اذان و در گوش چپش اقامه خواند؛ چنان که درباره ی حسین نیز چنین کرد (کميجانی و فریادرس، ۱۳۹۴).

شیر دادن به کودک با وضو: از جمله اقدامات تربیتی در ایجاد زمینه ی مناسب، برای گرایش کودک به معنویات و عبادات، به ویژه نماز، این است که مادر در دوره ی شیر دادن به کودک، همواره وضو داشته باشد. زیرا اثر تربیتی اش این است: وضو به عنوان مقدمه ی نماز، نه تنها موجب تطهیر جسم از آلودگی ها می شود، بلکه تطهیر روح را نیز در بر می گیرد. این طهارت جسم و روح که با وضو حاصل می شود، تاثیر روانی در روحیه ی مادر و کودک دارد. اگر مادر هنگام شیر دادن با وضو باشد، باعث استراحت و آزادسازی روح کودک و رابطه ی معنوی او با خدا می شود (فقیهی، ۱۳۸۴).

5

ایجاد علاقه به خدا در کودکان: مربیان و والدین در این مرحله سعی می کنند، در فرصت های مناسب و به مقدار درک کودکان، نام خدا و پیامبر را به عظمت یاد کنند. مهربانی و الطاف او را یادآور شوند. نعمت های فراوان الهی را در این دنیا و جهان آخرت بازگو کنند و بدین وسیله مهر و محبت خدای بزرگ را در دل کودکان تثبیت کنند (امینی، ۱۳۸۴). همراه کردن کودکان با خود در محافل مذهبی: حضور کودکان در اماکن و برنامه های مذهبی، به ویژه نماز جماعت، مخصوصا اگر با تشویق همراه باشد، آنان را به حضور در مسجد و اقامه ی نماز ترغیب می کند (کميجانی و فریادرس، ۱۳۹۴). البته برای ایجاد موفقیت در این زمینه لازم است، درکنار عبادت و نماز، برای کودکان برنامه های جذابی وجود داشته باشد (ملکی و همکاران، ۱۳۹۰).

ایجاد صمیمیت و رابطه ی محبت آمیز: ایجاد صمیمیت و رابطه محبت آمیز باعث می شود که فرزندان از والدین و درخواست های آنان پیروی کنند؛ زیرا می ترسند که در غیر این صورت عشق و علاقه آنان را از دست بدهند. بنابراین با استفاده از علایق خانوادگی، اعلام جهت، نشان دادن رحمت و عنایت، تحریک عواطف و گاهی نیز استفاده توأمان از مهر و قهر می تواند بسیار سودمند باشد (فضل الهی قمشی و ملکی توانا، ۱۳۹۴).

ارزشمند دانستن فرزندان: والدین باید بدانند که همه انسان ها دوست دارند جدی گرفته و ارزشمند تلقی شوند. کودکان و نوجوانان نیز از این قاعده مستثنی نیستند. والدین می توانند با استفاده از زمینه های تشخص طلبی در جمع های خانوادگی به طور غیرمستقیم به ارزش های دینی و رفتارهای معنوی اشاره کنند، تا فرزندان نسبت به شعائر دینی نگرشی مثبت پیدا و نسبت به اجرای آنها اصرار بیشتری کنند (فضل الهی قمشی و ملکی توانا، ۱۳۹۴).

معاشرت: والدین باید بدانند که معاشرت ها به همان گونه که عامل مصونیت اخلاقی است، در مواردی عامل فساد و انحراف می شود. اگر زمینه ای فراهم شود که نوجوانان با دوستان و معاشران دینی و تربیت یافته همدم شوند، بخش مهمی از راه طولانی و عظیم تربیت دینی او طی خواهد شد (فضل الهی قمشی و ملکی توانا، ۱۳۹۴).

همسازی کودک در عبادت: رفتار پدر و مادر در محیط خانواده هر چه باشد، سرمشقی برای کودکان خواهد بود. زیرا آنان فاقد درک کامل شرایط عقلی هستند که بتوانند خوبی را از بدی تمایز دهند. از این گذشته، فرزندان به پدر و مادرشان علاقه دارند و بر اساس همین علاقه، آن ها را سرمشق خود قرار می دهند و می کوشند رفتارشان را با اعمال ایشان تطبیق دهند. روی این

اصل معلوم می شود که پرورش اخلاقی کودکان در محیط خانه، به صورت عملی انجام می پذیرد (رشیدپور، ۱۳۸۴). تفکر: در آموزش های اسلامی تفکر یکی از فعالیت های بسیار ارزشمند تلقی می شود به گونه ای که یک ساعت تفکر برتر از هفتاد سال عبادت دانسته شده است، یا خواب عاقل را بهتر از بیداری جاهل دانسته اند؛ این تأکید ها برای این است که انسان جاهل به راحتی نمی تواند از اعتقادات خود دفاع کند. لازم است فرزندان خود را نسبت به علت انتخاب رفتارها هشیار سازیم و از آنها بخواهیم دنبال استدلال هایی باشند و تلاش کنند به عمق معانی و مفاهیم رجوع کنند؛ رفتارها را در نظر بگیرند؛ سؤال پرسند و همواره در جهت ارتقا و افزایش دانش و اطلاعات خود باشند. البته در این میان نباید از نقش مشوق های والدین غافل شد. صبر، حوصله و دانش والدین در این میان بسیار اساسی است (فضل الهی قمشی و ملکی توانا، ۱۳۹۴). آموزش قرآن و حدیث: یکی دیگر از جنبه های تربیت دینی کودک، آموزش قرآن در ابعاد مختلف قرائت، روخوانی و مفاهیم آن است. در سخنی از پیامبر نقل شده است که فرمود: فرزندان خود را بر پایه ی سه ویژگی تربیت کنید؛ محبت ورزیدن به پیامبر و اهل بیت او و قرائت قرآن (کمیحانی و فریادرس، ۱۳۹۴).

انس دادن کودک به حجاب و مقررات دینی: انس دهی کودکان و نوجوانان با ارزش های اخلاقی از جمله: فریضه ی حجاب و عفاف، نمایش الگویی و عملی از رفتار والدین و اعضای خانواده، تشویق، ترغیب و عادت دادن مطلوب کودکان و نوجوانان به انجام ارزش ها، موجب نهادینه شدن ارزش ها و فرایض الهی در وجود آن ها می گردد (کمیحانی و فریادرس، ۱۳۹۴).

6

بحث و نتیجه گیری

والدین باید بدانند که برای تربیت دینی کودکان، خانواده نقش بسیار پررنگی دارد و عوامل زیادی همچون موارد بررسی شده، بر تربیت دینی کودکان اثر گذار است. خانواده نقطه ی کانونی شکل گیری هر نوع تربیتی است. بنابراین اگر والدین شرایط مناسب برای تربیت دینی کودکان، چه قبل از تولد و چه بعد از آن را فراهم نکنند، نباید انتظار فرزندان مقید به باورهای دینی داشته باشند. زیرا ضد ارزش های بسیاری در جامعه وجود دارد، که به مدد رسانه ها و تبلیغات قوی دشمن، به راحتی افراد با ریشه های ضعیف دینی را تحت تاثیر قرار می دهند.

شاید عده ای بگویند آغاز تربیت دینی و نهادینه کردن باور های دینی، از دوران کودکی بسیار زود است. اما همانگونه که بررسی شد، هیچ ارزشی به منصفی ظهور و بروز نخواهد رسید، مگر آن که از دوران کودکی، همچون نوشتاری بر لوح سنگی در آید. البته باید توجه کرد که نهادینه کردن ارزش های دینی در افراد، تنها در مقام گفتار نیست. بلکه امر به دین، ابتدا باید در پی خودسازی باشد و سپس به تربیت دینی بپردازد.

منابع

قرآن کریم

اعزازی، شهلا، ۱۳۹۲، جامعه شناسی خانواده با تاکید بر نقش ساختار و کارکرد خانواده در دوران معاصر، چاپ پنجم، تهران، انتشارات روشنگران و مطالعات زنان.

امینی، ابراهیم، ۱۳۸۰، اسلام و تعلیم و تربیت، جلد دوم، چاپ ششم، تهران، انتشارات اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران.

انصاریان، حسین، ۱۳۸۰، نظام خانواده در اسلام، چاپ شانزدهم، قم، انتشارات ام ایبها.

باقری، خسرو، ۱۳۸۶، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، چاپ هفدهم، تهران، انتشارات مدرسه.

پیروزفر، سهیلا و حسینی محمد آباد، سید علی اصغر، نقش خانواده در تکوین هویت فردی فرزندان با تاکید بر آموزه های دینی، فصلنامه پژوهش های اجتماعی، سال بیست و دوم، شماره چهار، زمستان ۱۳۹۵، ۹۳-۷۱.

جمشیدی ها، غلام رضا و شعبان، مریم، کودکی در ادیان: تحلیل کودکی در مسیحیت و اسلام، فصلنامه علمی-پژوهشی نظریه های اجتماعی متفکران مسلمان، سال دهم، شماره یک، بهار و تابستان ۱۳۹۹، ۲۶۹-۲۳۵.

رشیدپور، مجید، ۱۳۸۴، آشنایی با تعلیم و تربیت اسلامی با تاکید بر روش ها، چاپ هشتم، تهران، انتشارات انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران.

رضوی دوست، غلام رضا و موسوی، سید محمد حسین و شایان فر، جواد و حسومی، ولی الله، بایستگی های اخلاقی زیست خانوادگی

از منظر امام رضا، فصلنامه اخلاق زیستی، سال پنجم، شماره پانزدهم، بهار ۱۳۹۴، ۷۰-۴۱.

سالاری فر، محمد رضا و آذربایجانی، مسعود و رحیمی نژاد، عباس، ۱۳۸۴، مبانی نظری مقیاس های دینی، قم، چاپ یکم، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

سلیمی، زهرا، ۱۳۸۸، بررسی رابطه ی شیوه های فرزند پروری والدین با معنای زندگی و سلامت روان دانش آموزان دبیرستان

شهر گرگان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهراء.

سید رضی، ابوالحسن محمد بن حسین، ۱۳۹۱، نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، چاپ سوم، قم، انتشارات موسسه فرهنگی تحقیقاتی امام علی.

سیف، سوسن و کدیور، پروین و کرمی نوری، رضا و لطف آبادی، حسن، ۱۳۹۵، روانشناسی رشد، چاپ بیست و ششم، تهران، انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت).

شریف زاده، حکیمه سادات و تسلیمیان، ناصر و جوادی بورا، محمد علی، جایگاه زیبایی شناسی در تعالی تربیت دینی، دو فصلنامه تربیت، سال یکم، شماره ۱، پاییز و زمستان ۱۳۹۵، ۲۹-۵.

شریف قریشی، باقر، ۱۳۸۲، نظام تربیت اسلام، چاپ یکم، تهران، انتشارات مخبر.

شریعتی، سید صدرالدین و صحرایی، فاطمه، بررسی نقش والدین در تربیت عاطفی کودک با بهره گیری از سیره امام رضا، فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان درمانی، سال دهم، شمار ۳۸، تابستان ۱۳۹۸، ۸۰-۵۹.

فرزند وحی، جمال و حیدر نژاد، طاهره، مراحل تربیت از دیدگاه قرآن و سنت و علم روانشناسی، فصلنامه تخصصی تفسیر، علوم قرآن و حدیث، سال پنجم، شماره ۱۷، تابستان ۱۳۹۲، ۱۲۲-۱۰۱.

فرهادیان، رضا، ۱۳۹۱، آنچه درباره ی کودکان و نوجوانان باید بدانیم، چاپ چهارم، قم، انتشارات بوستان کتاب.

فضل الهی قمشی، سیف الله و ملکی توانا، منصوره، اولویت بندی عوامل خانوادگی موثر در تربیت دینی فرزندان، فصلنامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، دوره جدید، شماره ۲۵، زمستان ۱۳۹۳، ۱۱۸-۱۰۷.

کمیحانی، داوود و فریادرس، زینب، آشنایی با ساختار تربیت دینی و راهکارهایی برای پذیرش آن در سنین کودکی، دو فصلنامه ی آموزه های تربیتی در قرآن و حدیث، سال یکم، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۴، ۱۸-۱.

کیان، مریم، تبیین ابعاد تربیت کودک در نظام خانواده از دیدگاه اسلام، فصلنامه علمی _ ترویجی اخلاق، سال پنجم، شماره ۱۸، تابستان ۱۳۹۴، ۳۵_۹.

میخبر، سیما، ۱۳۹۹، *ریحانه بهشتی یا فرزند صالح*، چاپ صد و پنجاه و دوم، قم، انتشارات نور الزهراء.

نجاتی، حسین، ۱۳۷۶، *روانشناسی زناشویی*، چاپ یکم، تهران، انتشارات بیکران.

نیکزاد، محمود، ۱۳۸۸، *کلیات فلسفه تعلیم و تربیت*، چاپ چهارم، تهران، انتشارات کیهان.